

Яремчук В. Д.,

доктор політичних наук, доцент,

провідний науковий співробітник

*Інституту політичних і етнонаціональних досліджень
імені І. Ф. Кураса Національної академії наук України*

УКРАЇНА І ЄВРОІНТЕГРАЦІЯ: ЧЕТВЕРТА СПРОБА

Про українців, як органічного представника у «сім'ї європейських народів», діяльного «співробітника європейської цивілізації» ще у 1896 р. писав у своєму творі І. Франко, що дає нам підстави для твердження, що сучасний процес євроінтеграції України є природнім процесом «повернення до Європи». 2022 рік став найтрагічнішим роком в історії України. Повномасштабна російсько-українська війна, яка почалася 24 лютого 2022 р., вплинула на кожного українця, проте не зламала наш народ. Внаслідок жорстокої збройної агресії прийшло чітке усвідомлення того, що свобода та незалежність є найвищими цінностями за які варто боротися. Кожен українець відчув підтримку вільного світу, ще більше відчув себе частиною великої європейської родини, зрозумів важливість нашого зовнішньополітичного вибору, а саме: повноцінної інтеграції України до європейських та євроатлантичних структур [4, с. 3].

Нинішній етап євроінтеграції України є унікальним у зв'язку з чим варто звернути увагу на історію цього процесу за останні понад 30 років, його етапи, які мають характерні особливості і наслідки:

I. (1991–2004 рр.) розпочинається з проголошення державної незалежності України і завершується кінцем епохи президентства Л. Кучми;

II. (2004–2014 рр.) започатковується перемогою «помаранчевої революції» та крахом політичного режиму В. Януковича;

III (2014–2022 рр.) започатковується Революцією Гідності і завершується широкомасштабним військовим вторгненням росії 24 лютого 2022 р.;

IV. (2022–2023 рр.) в умовах війни етап має вирішальний характер, а успішне завершення набуття Україною членства в ЄС та НАТО перетворилося на безальтернативну умову збереження Української держави.

Щодо перших трьох етапів євроінтеграції можна констатувати, що цей процес відбувався досить суперечливо і не системно. Як виявилось, політична еліта України не була зацікавлена у форсуванні

євроінтеграційного процесу (проведення пов'язаних з ним реформ), який значно відставав від країн Балтії, а згодом від Грузії та Молдови. Не останню роль у цьому відіграло формування в Україні гібридного політичного режиму, що супроводжувалося наростанням авторитарних тенденцій, приходом до влади політичної еліти, яка в умовах згасання «третьої хвилі демократизації» (Т. Карозерс) [5, с. 51–54] прагнула поєднати цивілізаційний вектор розвитку держави з намірами консервації свого монопольного становища в політичній та економічній сферах. Тривалий час, принаймні до 2022 р., до реалізації єврейських прагнень України було досить прохолодно-скептичне і ставлення Євросоюзу, який не був готовий до прискорення темпів зближення з Україною, переймаючись тактикою «умиротворення» РФ.

Найбільш вагомими кроками України на шляху до зближення з Євросоюзом стало ухвалення Верховною Радою України постанови «Про засади зовнішньої політики України» (1993 р.) у якій було вперше на державному рівні задекларовано про намір вступу України до ЄС. У 1994 р. країна стала першою серед пострадянських держав, яка підписала «Угоду про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими Співтовариствами та їх державами-членами» метою якої було поновлення після розпаду СРСР юридичних підстав для співробітництва з європейськими країнами на засадах дотримання основних принципів демократії, прав людини, ринкової економіки, добробуту і стабільності в регіоні тощо. Угода передбачала проведення політичного діалогу, сприяння Україні у здійсненні економічних реформ, соціально-економічного розвитку. Однак, на відміну від країн Центрально-Східної Європи угода була обмеженою, вона не відкривала перспектив членства в ЄС (рівень «стратегічного партнерства»), що відповідало «розмитій» суті тодішньої «політики багатовекторності» України. Прикладом цього було, зокрема, підписання Україною ще у 2000 р. Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду епопея ратифікації якого розтягнулася на наступні 23 роки.

Помітного прогресу євроінтеграції України не принесли і «помаранчева революція» (2004 р.) та Революція Гідності (2014 р.). Так, у добу президентства В. Ющенка («моя мета – Україна в об'єднаній Європі»), наслідком демонстрації його прихильності економічній і політичній інтеграції до ЄС та НАТО, проведення реформ, радикальної боротьби з корупцією стало лише формальне покращення міжнародного іміджу України. Натомість цей період був позначений такими характеристиками, як «час втрачених можливостей» у внутрішній та зовнішній політиці. Разом з тим до певного позитиву на шляху до євроінтеграції можна зарахувати те, що внаслідок переговорного процесу 2007–2012 рр. окрім набуття

Україною статусу учасника «Східного партнерства», стала підготовка Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (1-го етапу вступу до Євросоюзу), яка мала бути підписана у листопаді 2013 р., однак була зірвана урядом Президента України В. Януковича. Ці заходи були поновлені новою українською владою лише після перемоги Революції Гідності – підписанням у 2014 р. відкладеної Угоди про асоціацію України і ЄС, яка набула чинності лише у 2017 р.

Зауважимо, що хоча Революція Гідності надала значної динаміки процесу євроінтеграції (зокрема внесення у 2019 р. норми до Конституції України щодо стратегічного курсу країни до набуття членства в ЄС та НАТО) однак він до початку 2020-х рр. залишався далеко незавершеним. Причина цього полягала у тому, що як держава, так і українське суспільство на той час були далеко неготовими до реалізації цієї ідеї. Окрім чисто технологічного боку справи (приведення діючих національних стандартів у відповідність до норм ЄС) до цього особливого інтересу не виявляли провідні політико-економічні групи України (для значної частини еліти це означало позбавлення отримання корупційної бюрократичної ренти), та й у середовищі українського суспільства ще не утворилася критична маса здатна втілити означені перетворення.

Як відомо, ситуація докорінним чином змінилася 24 лютого 2024 р. з початком російсько-української війни, коли євроінтеграційний процес став пріоритетним для держави. Вже у лютому 2022 р. Україна подала офіційну заявку на вступ до Євросоюзу, а у червні 2022 р. отримала статус «кандидата на членство в ЄС» (4-ий, передостанній етап на шляху до вступу до організації Відтепер на порядку денному України є виконання 7-ми рекомендацій Європейської Комісії, які мають відкрити шлях до остаточного членства в ЄС. Наразі хід їхнього виконання, поки що, виявився далеко не переконливим адже рівень виконання рекомендацій ЄС зріс лише з 63% (2021 р.) до 72% (2022 р.) [4, с. 3].

Загалом ми можемо стверджувати, що у 2022 р. Україна отримала унікальний шанс успішно завершити євроінтеграційний процес. Справа у тому, що умовах війни (незважаючи на весь трагізм ситуації) в Україні було створене унікальне «вікно можливостей», сприятливі умови для втілення цього задуму, яких досі не існувало. У даному випадку ми посилаємося на модель публічної політики Дж. Кінгдона (1984) [7, р. 20–21] щодо умов створення сприятливого моменту для втілення політичного проєкту – «вікна можливостей», яке виникає при наявності III т. зв. «потоків активності» (потоків актуальних проблем, досвіду їхнього розв'язання; дискурсивного потоку щодо системного аналізу проблем, вибору найбільш оптимального з політичних рішень;

політичного потоку – наявності політичних сил, відповідних інструментів для ухвалення і втілення політичних рішень). Феномен «вікна можливостей» був істотно посилений і такими показниками як консолідація політичної еліти, що дозволяло уникнути суперечностей при ухваленні «політичних рішень» (у даному випадку євроінтеграції), спільні цілі учасників, високий рівень легітимізації, підтримки боку суспільства (П. Керней, Е. С-Денні) [6], що забезпечувало успіх справи.

В умовах війни значну роль у реалізації «вікна можливостей» відіграє українське суспільство (значною мірою це було очікуваним), яке виявилось здатним до мобілізації своїх зусиль у боротьбі за збереження суверенітету держави, її територіальної цілісності, безпеки, прав і свобод людини. Останнє було зумовлене низкою чинників, зокрема, високим рівнем його консолідації (об'єднання соціуму в ім'я досягнення загальної мети, що є вирішальною основою самозбереження нації), утвердженням феномену солідарності, а також соборності (як вияву етнонаціонального консолідуючого процесу, примату територіальної цілісності держави – України).

Ефективні кроки держави у відбитті воєнної навали, її наміри прискорити процес євроінтеграції призвів до логічного феномену – істотного підвищення рівня підтримки політичних структур України, що було запорукою нашої спільної перемоги. Так, вже через тиждень після початку війни (СГ «Рейтинг»; 1 березня 2022 р.) 93% українців висловили свою довіру Президенту України В. Зеленському [3] (рівень довіри у порівнянні з груднем 2021 р. зріс більш, ніж у три рази) [1]. В умовах війни суттєво зріс рівень довіри до інших політичних інститутів – ЗСУ, Верховної Ради України, уряду. У перші тижні війни був подоланий і стан невизначеності українського суспільства щодо пріоритетів зовнішньополітичного курсу України. Так, упродовж початку 2014 – вересня 2022 р. рівень підтримки вступу України до ЄС зріс з 54% до 86% (показник «проти» у цей період знизився з 31% до 3%). Рівень підтримки вступу до НАТО зріс з 34% до 83% (показник «проти вступу» у цей час зменшився з 43% до 4%) [2].

Одним з виявів позбавлення від усього «радянського» («спільної радянської історії») стали переважаючі в середовищі українського суспільства настрої і відчуття того, що українці – це європейці, а Україна – частина цивілізованого світу. Небачений терор, який розгорнули в Україні російські агресори, що перевершив за жорстокістю щодо мирного населення (трактованого як поплічників «нацистів», «бандерівців») звірства німецько-фашистських загарбники під час Другої світової війни, прискорив остаточне позбавлення українців від радянської спадщини та стереотипів, краху «імперських наративів» щодо минулого, що впливало на проєкцію формування

майбутнього, включаючи і європейський цивілізаційний вибір українців.

Таким чином, незважаючи на значні втрати, Українська держава та її суспільство упродовж 2022–2023 рр. стали значно сильнішими і згуртованішими. Сьогодні ми маємо потужну міжнародну підтримку, що дає нам підстави для впевненого висновку – спільними зусиллями ми є спроможними завдати поразки російському імперіалізму, продовжити курс реформ та успішно завершити євроінтеграційний процес.

Список використаних джерел:

1. Динаміка довіри соціальним інституціям протягом 2020–2021 років: результати телефонного опитування. КМІС. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1093&page=1>

2. Динаміка зовнішньо-політичних настроїв населення. 1–2 жовтня 2022 р. СГ «Рейтинг». URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_international_2000_102022_press.pdf

3. Загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни. 1 березня 2022 р. СГ Рейтинг. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_1200_032022_war_press.pdf

4. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2022 рік. 101 с. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf

5. Карозерс Т. Конец парадигмы транзита. С. 42–65. URL: [file:///C:/Users/User/Downloads/konets-paradigmy-tranzita%20\(5\).pdf](file:///C:/Users/User/Downloads/konets-paradigmy-tranzita%20(5).pdf)

6. Cairney P., St Denny E. Why Isn't Government Policy More Preventive? URL: <https://paulcairney.files.wordpress.com/2019/04/chapter-2-windows-and-social-construction-22.3.19.pdf>

7. John W. Kingdon, Agedas, Alternatives and Public Policies. Boston : Little Brown and Co., 1984. 240 p.